

מס' יו"ט, פרק ד' משנה ב' משנה כפשוטה

"[ו]אין¹ נוטלין עצים מן הסכה, אלא מן הסמוך לה"

משנתנו נתפרשה כבר ע"י רש"י ז"ל, בעקבות סוגיית הש"ס, והמאירי האריך לבאר את משנתנו בעקבות רש"י. מן הראוי שנתבונן יפה בדבריהם, ואחר כך נשוב לדון בדברים שצריכים בירור נוסף. רש"י מבאר תחילה, שהמשנה מדברת בסוכה שאינה של חג, ואין נוטלים עצים ממנה משום שיש בכך משום סתירת אוהל, אבל מן הסמוך לה מותר ליטול עצים.

על כך מקשה הש"ס²:

מאי שנא מן הסוכה דלא - דקא סתר אהלא; מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא!!

הנחת הגמרא היא, שיש בנטילת עצים, בין מהסכך ובין מהדפנות, משום סתירת אוהל, ומתוך כך נאלץ רש"י להסביר במשנתנו (ד"ה אין נוטלין):

השתא משמע, אם הוא עב, שנתנו קנים הרבה - מותר ליטול מהם [היינו מן הסמוך לה].

מתוך קושיית הש"ס משמע לו לרש"י, שההיתר ליטול 'מן הסמוך לה' נאמר בסכך עבה מאוד, כיוון שנתנו עליו קנים הרבה. אבל דוחק גדול לבאר כך, כי כל זה חסר מן הספר, ואף אם נבאר את הרישא, 'אין נוטלין עצים מן הסוכה', ביחס לסכך³, הרי קשה לבאר כן את הסיפא, 'אלא מן הסמוך לה', ואילו התכוון התנא לכך, היה אומר, "אבל נוטלין מן העצים שמעליה"⁴.

¹ כך בכת"י קויפמן, ובכ"י לו אין ו', אך אין הפרדה בין משנתנו למשנה א' שבפרק.

² ביצה ל ע"ב.

³ בהתאם לפירש"י בראש מסכת סוכה שעל שם הסכך נקראה סוכה, עיי"ש.

⁴ ואם מצאנו 'עלי' במשמעות 'סמוך', כמו 'ועליו מטה מנשה' (במדבר ב', כ), הרי לא מצאנו 'סמוך' במשמעות 'מעלי'.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

וז"ל המאירי :

ומשנה זו נתבלבלו בפירושה רוב מפרשים, ולא העלו כהוגן. וצריך שתדע תחילה, שלא נגעו במשנה זו כלל מתורת מוקצה, שלא בסוכת מצווה אנו עוסקים אלא בסוכה דעלמא, העשויה לעמוד בתוכה בתוך פרדסו שבבית⁵. וביום טוב של פסח ושל עצרת היא שנויה. ואמר, שאין נוטלין עצים מן הסכך, שאף על פי שאין כאן מוקצה למצוותו, שהרי אין הדברים אמורים בסוכת החג, מכל מקום אסור משום סתירת אוהל.

'אבל נוטלין מן הסמוך לה' - ופירשו בגמרא, שהיו חבילי עצים קטנים אגודות על הסכך, ומאחר שלא הותר אגדן, אינן בטלות אגב סכך. וכגון, שהניחן לייבש או להצניע⁶, אבל אם נתכוון לעבות בהן את הסכך, אף על פי שלא התיר את אגדן, בטלות הן לגבי סכך, ואם התיר את אגדן אף מן הסתם בטלות הן לגבי סכך, שהרי נעשה תוספת כעיקר, וכן הלכה.

'ומן הסמוך לדפנות' - כגון, שאחר שנשלם הדופן, זקף בסמוך לה קנים שלא באריגה, אין צריך לומר שמותר. ולמדת לפי דרכנו, שלא נגעו במשנה זו מתורת מוקצה - לא מתורת מוקצה למצוותו, שהרי משנה זו לא בסוכה חג היא שנויה, ולא במוקצה מחמת היסח הדעת, שהרי אינה מעצים שבאוצר ושבמוקצה, והרי הם לפניו בחצר - ואין כאן איסור אלא מחמת סתירת אוהל ביום טוב.

ומעתה אתה מבין, שלא נחלק ר' שמעון במשנה זו כלל. וכבר ראיתי מי שטעה בזה בפירוש משנתנו ובלבל דבריו בכך. ומכל הבלבולין אתה נשמר בכך, ר"ל שתדע, שמאחר שיש בה איסור מחמת עצמו, אין ראוי לבוא באיסורה מחמת מוקצה, כמו שאינך צריך לאסור בשר החזיר מתורת מוקצה, שהרי איסורו בגופו.

אשר לביאור משנתנו בסוכה שאינה של חג⁷ - נדמה שהכל מודים בכך, וכן יוצא מפורש מן הברייתא ששנה ר' חייא בר יוסף לפני ר' יוחנן (ל ע"ב): "ושוין בסוכת החג בחג שאסורה". משמע, איפוא, שברישא מדובר בסוכה שאינה של חג, ובסוכה של חג שנינו בברייתא, שהובאה בסוגייתנו משום ר' עקיבא :

מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה? שנאמר: "חג הסכות שבעת ימים לה"

בעייתית יותר הנחתם השנייה של המפרשים באשר למהות האיסור וההיתר הנדונים ברישא ובסיפא של משנתנו. מתוך סוגיית הגמרא יוצא מפורש, כי אסור לקחת מעצי הסוכה, מן הסיכוך או מן הדפנות, ביום טוב לצורך הסקה תחת התבשיל, מפני שיש בנטילת העצים מן הסוכה משום סתירת בניין (= "דקא סתר אהלא"). 'סתירה' היא אחת

⁵ כפי הנראה, צ"ל בחצרו או בפרדסו ליד הבית. וכן משמע לקמן.

⁶ וביאר כאן בעקבות רש"י, ולפי זה חולק על שמואל. אבל הר"ח מפרש באיסורייתא, כלומר הדפנות היו עשויות חבילות חבילות ואינן עשויות לאוהל, ולפי זה מבאר רב מנשיא את דברי שמואל, וראה עוד לקמן.

⁷ וראה סוכה ח ע"ב - סוכות גנב"ך ורבק"ש, ועיין פירש"י שם.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

מל"ט מלאכות האסורות בשבת, ואין בין יום טוב לשבת בדבר הזה. וכן ביארו את הסיפא 'אלא מן הסמוך לה', על פי אוקימתא, המסלקת את הבעייה של סתירת אוהל, ובהתאם לקושית הש"ס. אבל על פי ביאור זה במשנה, הבעיה הפרשנית מתעוררת מיד בתחילת המשפט, והולכת ומחמירה בסופו, שהרי אין אחיזה בלשון המשנה למציאות המתוארת בה על פי פירוש זה.

נדמה, שניתן לפרש את משנתנו כפשוטה ללא דוחק כלל, אלא שמן הראוי, שנעיר תחילה לדברי המאירי, שכתב שם: "ומעתה אתה מבין, שלא נחלק ר' שמעון במשנה זו כלל"⁸. דבריו אלה תמוהים מאוד, שהרי לפי גרסת הספרים שלנו, בברייתא ששנה ר' חייא בר יוסף לפני ר' יוחנן נאמר במפורש, שר' שמעון מתיר לקחת עצים מן הסוכה. ואם התכוון המאירי כשאמר: "וכבר ראיתי מי שטעה בזה ובלבל דבריו בכך" לומר, שגרסת הספרים שלנו משובשת במקום זה, ואין לגרוס "ור' שמעון מתיר" ברישא, הרי שמן הדין היה לומר כן במפורש, ולא להתבטא כפי שהתבטא שם. אין זאת אלא שכתב כן, מתוך הדחק בהבנת משנתנו על פי סוגיית הגמרא, שהניחה שהמשנה מדברת בנטילת עצי הסוכה עצמה, ומתוך כך פירש שר' שמעון לא נחלק בהלכה זו, והדבר בא לידי ביטוי כבר בפתח דבריו שם⁹. אלא שפירוש זה במשנה דחוק הוא, וכפי שביארתי לעיל.

לשם הבנת משנה זו כפשוטה, עלינו לראות אותה כבבא אחת מן המשנה העוסקת בשימוש בעצים לצורך בישול ביום טוב, וכך היא אכן התקיימה בספרי המשנה, ולא כמשנה בפני עצמה, כמות שהיא בתלמוד שבדפוסים. זאת ועוד. עלינו לקיים בראש הבבא הזאת את וא"ו הקישור, ולגרוס "ואין נוטלין" וכו'. וא"ו זו שרדה לפליטה בכי"ק, ונשמטה ככל הנראה על ידי המעתיקים אחרי שהפרידו את הבבא הזאת מן ההקשר הטבעי שלה, וקבעו אותה כמשנה בפני עצמה.

ועיקרה של משנתנו כך היא:

מתחילין בערמת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה, (סוף מ"א)

ואין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה.

מביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף אפילו מן המפורז

מעתה יש לברר לעצמנו מה טיבה של סוכה זו שאנו עוסקים בה. הנה כבר התברר לנו, שאין כאן עניין עם סוכת החג, ובכך לית מאן דפליג. מדובר, איפוא, באחת מן הסוכות שאינן של חג¹⁰, סוכה הנמצאת בחצר האחורית או בשדה, ומשמשת את בעל הבית או את

⁸ ראה משנת שבת פ"ז מ"ב.

⁹ ויש עוד להעיר על מה שכתב שם: "ופירשו בגמרא, כגון שהיו חבילי עצים קטנים אגודות על הסכך" וכו', שדברים אלו אינם בסוגיה, ולקוחים הם מדברי רש"י.

¹⁰ ראה לעיל הערה 7.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בעל המלאכה לצל יומם בקיץ, ולמחסה ומסתור מזרם וממטר בחורף, ובה עושה האיש את מלאכתו.

בסיפא של משנה א' מתיר התנא להביא עצים מן השדה ומן הקרפף, מן המכונס ו/או מן המפוזר - להסיקם תחת תבשילו, אך בסיפא של משנה א', הוא אוסר להשתמש בעצים שבמוקצה, אף על פי שהם קרובים לביתו ממש. האיסור לקחת עצים מן המוקצה נעוץ בכך, שעצים אלה מוכנים לבניין ("ארזי ואשוחי" - ל ע"א) או לעשיית רהיטים ("ציבי דנגרא"¹¹), ואלה מוקצים ואסורים מחמת חסרון כיס, ואף ר' שמעון ("דלית ליה מוקצה") מודה בזה. בין השלב בו העצים מפוזרים או מכונסים בשדה, לבין השלב בו הונחו במוקצה לאחר שנחתכו לפי מידה ואף הוקצעו ושופו לצורך בניין או לשם עשיית רהיטים, יש שלב ביניים, הוא שלב ההכנה וההתקנה, שבו עושים הנגר והטפסן את מלאכתם בקיץ ובחורף בתוך סוכתם.

בבא זו עוסקת, על פי פשוטה, בעצים המונחים בסוכתם של הנגר והטפסן, העוסקים בה במלאכתם. לדעת התנא של משנתנו - הוא התנא קמא של הברייתא בדף ל ע"ב - עצים אלה הם בבחינת מוקצה, ואין נוטלים מהם ביום טוב לצורך הסקה, כי בהכנסתם לסוכה הם יועדו לבניין או לרהיטים. ואף על פי שלא התחיל עדיין להתקנם, הוקצו כבר לייעודם. לעומת זה, עצים הסמוכים לסוכה, אף על פי שהביאם לשם מתוך מחשבה להתקנם לבניין, מותר להשתמש בהם ביום טוב לצורך הסקה. התנא של משנתנו סובר, איפוא, שאיסור מוקצה חל על העצים מיד בהכנסתם לתוך הסוכה, וכל זמן שלא הכניסו אותם לתוכה דינם כמכונסים בשדה, ומותר לקחתם משם ולהביאם לביתו להסקה. ר' שמעון, החולק על ת"ק שם, מתיר לקחת גם מן העצים שבתוך הסוכה, והוא סובר, שכל זמן שלא התחיל להכניסם ולהתקנם לצרכו, אינם נחשבים "מוקצה מחמת חסרון כיס".

ועוד נראה, כי גם דבריהם של האמוראים מהדורות הראשונים, המופיעים בסוגיית התלמוד הבבלי כאן (ל ע"ב), מתפרשים יפה על פי הפירוש שהצענו למשנתנו. וכך היא הסוגיה האמוראית שם¹²:

אמר רב יהודה אמר שמואל: מאי סמוך - סמוך לדפנות. רב מנשיא אמר: אפילו תימא בשאין סמוך לדפנות, כי תניא היא - באיסורייתא.

שמואל מוסיף על דברי המשנה: "מאי סמוך - סמוך לדפנות". ונראה לפרש, על פי דרכנו: יכול אדם לקחת מן העצים הסמוכים לסוכה, אפילו מאלו הסמוכים לדפנות הסוכה, היינו את הקרובים מאד לסוכה, למרות שמקומם מעיד עליהם שבעליהם ייעדו

¹¹ לפי גירסת כ"א.

¹² הנני מדלג על הפסקה הראשונה, מסתמא דגמרא, המפרשת את משנתנו על פי האיסור של "סתירת אוהלי".

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אותם לבניין או לרהיטים, כי אינם נחשבים עדיין למוקצים לעניין יום טוב, כל זמן שהאומן לא הכניס אותם לסוכתו ממש.

ואשר למאמרו של רב מנשיא. הנה לפי גרסת הספרים שלפנינו, מתייחסים דבריו לדברי שמואל, המבאר את משנתנו שהתירו ליטול מן העצים הסמוכים לדפנות כרבותא. כלומר, למרות שבעל הבית קירב את העצים לסוכה מערב יום טוב, ומתוך כך ניכרת מחשבתו, שהתכוון להתקין אותם לבניין, מותר לקחת מהם ביום טוב להסיקם תחת תבשילו, כי לא נעשו העצים מוקצים עדיין ונחשבים כאילו הם עדיין בשדה. אך מפתחת דברי רב מנשיא משמע להיפך, שהרבותא היא כאשר העצים אינם סמוכים לסוכה, וזה נוגד את אשר שנינו במשנתנו במפורש, שמותר להביא עצים מן השדה גם מן המכונסים וגם מן המפורזים.

ברם כל זה נכון לפי גרסת הספרים שלפנינו, שהיתה גם גרסת רש"י. אבל מתוך גרסת הר"ח יוצא, שרב מנשיא לא אמר אלא באיסורייתא בלבד¹³. והר"ח גם מפרש ואומר: "כלומר, הדפנות הללו - חבילות על גבי חבילות היו, שאינן עשויות לאוהל, ומותר להסתפק מהם".

ולפי דרכנו נבאר, שרב מנשיא בא להחמיר, ומבאר את משנתנו "אלא מן הסמוך לה" - באיסורייתא, היינו כשהעצים הסמוכים לסוכה קשורים בחבילות, ורק אז מותר לקחתם ביום טוב, כי מתוך מעשיו ניכר שלא התכוון להקצותם לבניין, אלא להכניסם לביתו ולהשתמש בהם להסקה.

לפי גרסה זו ניתן לפרש, שרב מנשיא לא בא אלא לפרש את דברי שמואל, ש"סמוך לדפנות" - היינו באיסורייתא, וכך נראה מפירושו הר"ח, אבל לפי גרסת הספרים שלנו ברור שרב מנשיא בא לחלוק על שמואל¹⁴.

¹³ גרסה זו נתקיימה גם בכ"י גיטינגן, אלא שבגיליון שם השלימה יד מאוחרת יותר את המאמר על פי גרסת הספרים שלנו.

¹⁴ ועפ"ז כתב ר"ח אלבק בספרו מבוא לתלמידים, עמ' 297, בערך רב מנשיא, שאף על פי שהיה רב מנשיא תלמידו של רב יהודה, הוא חולק עליו בסוגייתנו.